

The effects of the supervision of the General Inspection Organization on the efficiency of the government in Iran

Abdul Ali Zareian Jahromi

Department of Public Law, Central Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran. a.za-reian.jahromy@gmail.Com

Mehdi Shabannia Mansour

Department of Public Law, Central Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran. (Corresponding author), mehdi.shabnnia@gmail.com

Seyyed Javad Mirghasemi

Department of Public Law, Central Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran. drja-vad.mirghasemi@gmail.com

Date Received 2024/1/15

Date of Release 2024/4/10

Abstract

In recent years, people expect more, diverse and extensive work from the governments, and in order to meet this expectation, the governments have sought to implement programs and policies through which they can bring the country and the people to progress and development as much as possible. Bring prosperity to them. In this era, deciding to choose the best monitoring tool and creating a monitoring system based on a logical order and establishment on legal rationality became an important concern of governments and thinkers. After the establishment of the new bureaucracy in Iran, in various principles of the constitution, (including principles (92) and (102) of the constitutional amendment and (55), (100), (134), (161), (173)) and (174) the Constitution of the Islamic Republic) and ordinary laws (for example, the laws on how to implement Article 90 of the Constitution and the parliament's supervision of the behavior of the representatives) and higher-level documents (for example, the judicial reform document) to monitor the actions and actions of the government are given special attention and it was expected that with the activation

of the supervisory bodies, order would be established in the administrative bodies, but in practice it did not happen. For the pathology of the issue, the effects of the supervision of the General Inspection Organization on the efficiency of the government in Iran (which, in the framework of Article (174) of the Constitution, is responsible for monitoring the “proper flow of affairs” and “proper implementation of laws” in administrative institutions), It is examined to find out; To what extent has that organization contributed to the efficiency of governments? And if he is not successful in his mission, it is appropriate; What changes should happen in its approach and function to become an efficient and effective organization? Undoubtedly, obtaining a correct answer will lead to the realization of the rule of law and good governance and sustainable development, ensuring the health of administrative organizations and detecting damages to prevent obstacles and deviations, etc.

Keywords: Inspection organization, supervision, efficiency, government policy, social actors.

فصلنامه حقوق اداری
سال یازدهم، تابستان ۱۴۰۳، شماره ۳۹
مقاله علمی پژوهشی

آثار نظارت سازمان بازرسی کل کشور بر کارآمدی دولت در ایران

عبدالعلی زارعیان جهرمی^۱، مهدی شعبان نیا منصور^۲ و سیدجواد میرقاسمی^۳

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۱۰/۲۵

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۱/۲۲

چکیده

مردم در سال‌های اخیر از دولت‌ها توقع کار بیشتر، متنوع و گسترده دارند و برای تامین این انتظار، دولت‌ها به دنبال اجرای برنامه‌ها و سیاست‌هایی بوده‌اند که از آن طریق بتوانند کشور و مردم را به پیشرفت و توسعه هرچه بیشتر برسانند و رفاه را برای آنان به ارمغان آورند. در این دوران، تصمیم‌گیری انتخاب بهترین ابزار نظارت و ایجاد دستگاه نظارتی مبتنی بر یک نظم منطقی و استقرار بر عقلانیت قانونی، از دغدغه مهم دولت‌ها و اندیشمندان شد. پس از استقرار بوروکراسی نوین در ایران نیز در اصول مختلف قانون اساسی (از جمله اصول (۹۲) و (۱۰۲) متمم قانون اساسی مشروطه و (۵۵)، (۱۰۰)، (۱۳۴)، (۱۶۱)، (۱۷۳) و (۱۷۴) قانون اساسی جمهوری اسلامی) و قوانین عادی (نظیر قوانین نحوه اجرای اصل نودم قانون اساسی و نظارت مجلس بر رفتار نمایندگان) و اسناد بالادستی (نظیر سند تحول قضایی)، نظارت بر اعمال و افعال حکومت مورد توجه ویژه قرار گرفت و توقع بود که با فعال شدن دستگاه‌های نظارتی، نظم در دستگاه‌های اداری استوار شود، ولی در عمل چنین نشد. برای آسیب‌شناسی موضوع، آثار نظارت سازمان بازرسی کل کشور بر کارآمدی دولت در ایران (که در چارچوب اصل (۱۷۴) قانون اساسی و ماده (۱) قانون تشکیل آن، مأمور نظارت بر «حسن جریان امور» و «اجرای صحیح قوانین» در دستگاه‌های اداری است)، مورد بررسی قرار می‌گیرد تا معلوم شود آن سازمان تا چه حدودی به کارآمدی دولت‌ها کمک کرده است؟ و اگر در مأموریت خود موفقیتی نداشته، اقتضاء دارد چه تغییراتی در رویکرد و کارکرد آن اتفاق افتد تا به سازمانی کارا و اثرگذار مبدل گردد؟ به طور مسلم، دستیابی به پاسخی درست، منجر به تحقق حاکمیت قانون و حکمرانی خوب و توسعه پایدار، اطمینان از سلامت سازمان‌های اداری و تشخیص آسیب‌ها برای پیشگیری از موانع و انحراف‌ها و... خواهد شد.

کلیدواژه‌ها: سازمان بازرسی، نظارت، کارآمدی، سیاست دولت‌ها، بازیگران اجتماعی.

۱- گروه حقوق عمومی، واحد تهران مرکز، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران. zareiian.jahromy@gmail.com
۲- گروه حقوق عمومی، واحد تهران مرکز، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران. (نویسنده مسئول)، mehdishabnnia@gmail.com
۳- گروه حقوق عمومی، واحد تهران مرکز، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران. drjavad.mirghasemi@gmail.com

۱- کلیات

۱-۱- مقدمه

دغدغه بشر در راستای حکومت، یکی از اصلی‌ترین دغدغه‌های جوامع بشری بوده است. وجود این نگرانی همه افراد و از جمله اندیشمندان را به چاره‌اندیشی فراخوانده است (راعی، ۱۳۹۱). این چاره‌اندیشی‌ها موجب شده است دولت‌ها از افرادی تشکیل شوند و برای دستیابی به هدف‌هایی با یکدیگر کار کنند. اعضای دولت اغلب نیاز دارند که با همکاران خود تعامل نمایند. تلاش اولیه توسعه این است که به آن‌ها کمک کند تا یک تیم تشکیل دهند. تیم‌سازی عموماً فعالیت‌هایی است که به گروه‌های کار کمک می‌کند تا اهداف خود را تعیین کنند و روابط میان فردی مثبت را توسعه بخشند و نقش و مسئولیت هر عضو تیم را مشخص نمایند. دولت‌ها از طریق قوای سه‌گانه به تکالیفی که برعهده آن‌ها گذاشته شده، اقدام می‌نمایند و کنترل مستقیمی را بر عرصه وسیع بخش‌های مختلف خود اعمال می‌کنند. ابزار اعمال این کنترل بسیار متفاوت و متنوع بوده است.

در طول تاریخ تصمیم‌گیری، انتخاب بهترین ابزار نظارت تا حد زیادی طی روندی آرام، آهسته و سازمان‌یافته و به شکل کاملاً عقلانی صورت پذیرفته است. روشن است تفاوت آشکاری میان زمینه‌های مختلف وجود دارد و در این امر، نه تنها استفاده فراوان از ابزار خاص مؤثر بوده، بلکه میزان نظارت و تسلط دولت بر دستگاه‌های زیرمجموعه خود نیز حائز اهمیت بوده است. در حال، حکومت‌ها از طریق ابزارهای نظارت مستقیم و غیرمستقیم، بر دستگاه‌های اداری حکومت می‌کرده‌اند؛ اما نکته اساسی این است که منابع سنتی نظارت، از آن‌جا که ابزار فاقد کارایی و مقبولیت برای حکمرانی جدید است، اهمیت خود را از دست داده‌اند؛ ولی این توانایی‌ها هنوز از سوی بسیاری از دولت‌ها به‌کارگرفته می‌شود و حتی برای تضمین پیشرفت‌ها از این ابزار استفاده می‌شود.

با استقرار بوروکراسی نوین در ایران، فرض بر این بود که با ایجاد دستگاه‌های نظارتی متعدد (براساس اصول مختلف قانون اساسی، از جمله اصول (۹۲) و (۱۰۲) متمم قانون اساسی مشروطه (راجع به نظارت تامه انجمن‌های ولایتی در اصلاحات مربوط به منافع عامه و تشکیل دیوان محاسبات کشور) و (۵۵)، (۱۰۰)، (۱۳۴)، (۱۶۱)، (۱۷۳) و (۱۷۴) قانون اساسی جمهوری اسلامی) و قوانین عادی نظیر قانون نحوه اجرای اصل نودم قانون اساسی، قانون نظارت مجلس بر رفتار نمایندگان و قانون تشکیل سازمان حسابرسی کل کشور، نظم اداری به یک نظم منطقی و مبتنی بر عقلانیت قانون استوار شود؛ ولی نه تنها این چنین نشد، بلکه این الگو به پایگاهی برای استمرار و تقویت مسائل و مشکلات بعدی مبدل گردید. از آن زمان تاکنون، تلاش‌های اصلاحی متعددی به اجرا درآمد و حتی در دهه‌های اخیر به دلیل اهمیت نقش نظام نظارتی در

تحقق برنامه‌های توسعه، اصلاح و تحول نظام نظارتی از مهم‌ترین دغدغه‌های مردم و اندیشمندان شد؛ اما با وجود تلاش‌های گسترده‌ای که به عمل آمد، نه تنها بهبودی در مشکلات و مسائل اساسی و ریشه‌ای نظام نظارتی حاصل نشد، بلکه بر شدت و گستره و خامت آن افزوده شد. (میرسپاسی و اعتباریان، ۱۳۸۷) از این‌رو، برای دگرگون‌سازی پندارها و باورها، دستیابی به شناخت و آگاهی، ضرورت انکارناپذیر است؛ اما هر نوع شناخت و آگاهی مدنظر نیست، بلکه برترین و بهترین نوع شناخت و آگاهی، یعنی شناخت و آگاهی علمی چاره‌ساز است.

واقعیت آن است که سازمان‌های نظارتی باید طوری طراحی شوند که هرچند وقت یک بار بتوان در آن‌ها تجدید نظر کرد تا از حیث ویژگی‌هایی نظیر: به‌هنگام بودن، به‌صرفه بودن، عینی بودن و منعطف بودن بهبود یابند و بر صحت عملکرد آن‌ها افزوده شود و با ارزیابی سیستم نظارت، میزان مطلوبیت آن از حیث کارایی و اثربخشی معین شوند و در صورت لزوم، برخی از ویژگی‌های آن در زمینه‌های «انتخاب معیار»، «شیوه‌های اخذ اطلاعات» و خطایابی تکامل یابد (طالقانی، ۱۳۸۵). با این وجود، سازمان‌های نظارتی که در ایران کارکرد مکانیکی دارند و بدون توجه به هنر حکمرانی، قانون را اصل و کارکرد را تنها در چارچوب قانون دنبال می‌کنند، چقدر اثرگذاری کمتری در توسعه دولت‌ها برای ارائه خدمات مطلوب به شهروندان دارند. نتیجه چنین وضعی، منجر به تغییر پرسش‌های اصولی درباره نظام نظارت شده است. نقش دستگاه نظارت چگونه می‌تواند باشد؟ چه می‌تواند انجام دهد؟ از انجام چه کاری باید پرهیز کند؟ و بهترین راه انجام آن چیست؟

۱-۲- بیان مسأله اساسی تحقیق

در طول تاریخ، مفهوم نقش دولت تغییر و تحول چشمگیری یافته است. مردم در بیشتر سال‌های قرن اخیر از دولت‌ها انتظار کار بیشتری داشته‌اند و در برخی موارد، انتظارات آنان بسیار متنوع و گسترده بوده است. برای تأمین انتظارات شهروندان، بسیاری از دولت‌ها به دنبال طراحی و اجرای برنامه‌ها و سیاست‌هایی هستند که از آن طریق بتوانند کشور و مردم خود را به پیشرفت و توسعه هرچه بیشتر برسانند و سعادت و رفاه را برای آنان به ارمغان آورند.

میزان توسعه کشورها، تنها محصول سیاست‌های اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی قلمداد نمی‌شود؛ بلکه تابعی از پای‌بندی رهبران سیاسی، مقامات و حتی شهروندان به قوانین و مقررات و عمل به اصول رفتاری پذیرفته شده است. از این دریچه، رشد و شیوع عدم پای‌بندی به هنجارهای اداری، مانعی برای رشد اقتصادی و توسعه کاهش مشروعیت دولت و بی‌ثباتی سیاسی کشورها محسوب می‌شود. در این میان، دولت‌ها با مشکلات و چالش‌های منحصربه‌فردی نیز مواجه شده‌اند. این چالش‌ها، مربوط به تبیین

اهداف دولت و حصول اطمینان از حسن عملکرد کارمندان دولت درباره تحقق اهداف خود است. پرسشی که هم‌اکنون روبروی ما قرار دارد، اینکه؛ چرا با وجود تلاش‌های گسترده و زیاد اصلاحی (با برنامه و بدون برنامه) که در طول تاریخ نظام نظارتی ایران انجام گرفته است، مشکلات بنیادین نظام نظارتی ایران، نه تنها بهبود نیافته، بلکه در مواردی با شدت و حدت بیشتری به حیات خود ادامه داده است. یافتن پاسخ، مستلزم این است که مسأله از منظر دیگری مورد توجه قرار گیرد و واقعاً سوال شود مسأله چیست؟ شاید تاکنون اشکال در تشخیص مسأله بوده است؟ شاید آنچه به عنوان مسأله در نظر گرفته می‌شود، عوارض آن است و به همین جهت، با وجود تلاش‌های اصلاحی متعدد، مسأله پابرجا مانده است.

به قول «پیتر سنگه»^۱ برای شناخت ریشه‌ها و بهبود رفتارهای یک سیستم، باید به سراغ کشف ساختارهای پنهان و اصلاح آن‌ها رفت. ساختارهای پنهان می‌تواند در بخش تاریک یک سیستم قرار گرفته باشد؛ درحالی‌که بی‌جهت افراد در بخش روشن سیستم به دنبال آن می‌گردند. این ساختارها در جایی قرار دارند که به گفته توکویل^۲، حتی انقلاب نیز قادر به دگرگونی در قالب‌های آن نیست (به نقل از میرسپاسی و اعتباریان، ۱۳۸۷).

توجه به این نکته ضروری است که در شناخت مشکلات، تنها نباید به علائم مرئی توجه داشت؛ زیرا در این صورت، راه حل‌ها سطحی، مقطعی و ساده‌اندیشانه نمایان خواهد شد و در درازمدت با شدت و فشار بیشتری خود را نشان خواهند داد و در نتیجه، مشکلات همچنان باقی می‌ماند (سنگه، ۱۳۷۷).

بررسی آثار نظارت کلیه دستگاه‌های نظارتی کشور بر کارآمدی دولت در ایران (با توجه به تعدد، تنوع و تفاوت وسیع فعالیت آن‌ها)، مستلزم پژوهش‌های متعدد است؛ لذا در این مقاله، آثار نظارت سازمان بازرسی کل کشور- که براساس اصل (۱۷۴) قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، صلاحیت عام نظارت بر حسن جریان امور و اجرای صحیح قوانین در کلیه دستگاه‌های اداری کشور به عهده آن محول شده و سطح بالایی از انتظارات درجهت سالم‌سازی نظام اداری کشور را به خود اختصاص داده- مورد بررسی قرار می‌گیرد و کنکاش در مورد آثار کارکرد سایر دستگاه‌های نظارتی کشور بر کارآمدی دولت به پژوهش‌ها و پژوهشگران دیگر محول می‌گردد.

۳-۱- هدف پژوهش

نظارت سازمان بازرسی کل کشور هر جا گام می‌گذارد، باید برای اعمال نظارت متعادل جهت کمک به تحقق اهداف از پیش تعیین شده دولت‌ها و رعایت قوانین و مقررات لازم‌الاجرای کشوری، اطمینان از

1. Peter senge.
2. Tocqueville.

سلامت سازمان‌های اداری و تشخیص آسیب‌ها برای پیشگیری از موانع و انحراف‌های پیش‌روی آن‌ها، رسیدن به توسعه پایدار، تحقق حاکمیت قانون، حکمرانی خوب و... باشد. بر این اساس، در این پژوهش، زمینه‌ای برای رسیدن به اهداف زیر فراهم می‌شود:

* حرکت در چارچوب نظارت متحرک و دینامیک و مبتنی بر کیفیت جامع

* پایین آوردن هزینه نظارت از طریق ایجاد تعادل و توازن

* گشودن راه گروه‌های مردمی برای کمک در نظارت بر کارکرد دستگاه‌های اجرایی.

۴-۱- پرسش‌های پژوهش

پرسش اصلی پژوهش حاضر این است که؛ اساساً نظارت سازمان بازرسی کل کشور چه اثری بر کارآمدی دولت در ایران برجا گذاشته است؟ به عبارت دیگر، آیا نظارت سازمان اثری بر کارآمدی دستگاه‌های دولتی و کارآمدی دولت داشته است؟

پرسش‌های فرعی پژوهش ناظر به موارد زیر است:

چه تغییراتی باید در کارکرد آن سازمان صورت پذیرد تا به کارآمدی دولت در جهت ارائه بهتر خدمات

عمومی کمک کند؟

چه حوزه‌هایی از کنترل را می‌توان به بازیگران اجتماعی واگذار کرد؟

اساساً آیا در این واگذاری، خطری وجود دارد؟

۵-۱- فرضیه پژوهش

فرضیه اصلی پژوهش بر این مدار قرار دارد که: نظارت سازمان بازرسی کل کشور، اثر مثبتی بر کارکرد دولت‌ها نداشته است.

فرضیه‌های فرعی پژوهش نیز به قرار زیر است:

کارکرد نظارت سازمان بازرسی کل کشور باید محدود به موارد کلان و خاص حقوقی شده و بیشتر به

ارزیابی سیاست دولت‌ها در تولید و ارائه خدمات عمومی معطوف شود.

به استثنای موارد کلان و خاص حقوقی، بقیه موارد نظارت را می‌توان به عهده بازیگران اجتماعی

گذاشت.

همکاری بین سازمان بازرسی کل کشور و بازیگران اجتماعی باعث کاهش توان این نهاد نظارتی

نیست؛ بلکه می‌توان با نهادینه کردن این همکاری، مقبولیت وسیع نظارت آن سازمان را تضمین کرد.

۱-۶- مفهوم‌شناسی

در این پژوهش، مفاهیم زیر چارچوب اصلی مباحث را تشکیل می‌دهند:

۱-۶-۱- مفهوم نظارت و کنترل

در ابتدا باید مشخص شود که جایگاه هر یک از دو واژه «نظارت»^۱ و «کنترل»^۲ در کدام علوم مورد بحث و بررسی قرار می‌گیرد؟ به طور مسلم، این مسأله باعث خواهد شد از بروز بسیاری از ابهامات در ادامه جلوگیری شود. گفته شده است کنترل، نزدیک‌ترین مفهوم به مفهوم نظارت است که حوزه استعمال آن، غالباً رشته مدیریت هست؛ به گونه‌ای که در اکثر کتاب‌هایی که در این رشته نگاشته شده است، قسمت‌هایی به این مطلب اختصاص داده شده است؛ ولی در امر حکمرانی (از مباحث حقوق عمومی و علم سیاست) نیز بحث‌های مفصلی درباره نظارت حکومت بر مردم و بالعکس دیده می‌شود.

اگرچه این دو مفهوم بسیار با هم قرابت دارند، ولی گفته شده مفهوم نظارت، دارای بار حقوقی بوده و مفهوم کنترل جنبه مدیریتی دارد (ملک‌افضلی اردکانی، ۱۳۸۲). در عین حالی که در این پژوهش آنچه مدنظر است، نظارت با بار حقوقی است، اما به دلیل همان قرابتی که گفته شد و براساس نظریه الگوی شرکت تجاری مایکل اوکشات^۳، شخصیت حقوقی دولت؛ نوعی فعالیت مشترک شناخته می‌شود که در راستای پیگیری یک هدف جمعی واقعی صورت می‌گیرد (لاگلین، ۱۳۹۷). از این رو، به نظر این دو مفهوم باید مشابه هم دیده شود.

در عین حال، مفهوم مدنظر این پژوهش به دنبال پاسخ‌گویی به این سوالات است که آیا دولت‌ها در جهت درست حرکت می‌کنند؟ آیا مسائل کلیدی در جای خودشان قرار دارند؟ آیا فرضیات دولت درباره روندهای عمده و تغییرات، درست است؟ آیا موارد حیاتی و لازم در حال انجام است؟ آیا لازم است استراتژی‌های دولت تعدیل یا تعطیل شود؟ عملکرد دولت چگونه است؟ آیا دولت‌ها به اهداف مورد نظر می‌رسند؟ زمان بندی‌ها مراعات می‌شود؟ آیا هزینه‌ها، درآمدها و گردش نقدی با پیش‌بینی‌ها مطابقت دارد؟ آیا تغییر عملیاتی ضرورت دارد؟ و...

۱-۶-۲- مفهوم دولت

مفهوم دیگری که در رابطه با این پژوهش مطرح است، مفهوم دولت است. نظامی سیاسی که در چارچوب آن، دولت بر اساس اصل سوم قانون اساسی مسئول تأمین رفاه شهروندان است و سطح زندگی حداقل را برای آنان فراهم می‌آورد و در تنظیم‌گری بر حوزه بیمه‌های اجتماعی، بازنشستگی و مستمری، حمایت

1. ^۲-Supervision.

2. -Control.

3. - Michael Okshat.

خوراکی، تامین حداقل معیشت، نظام‌های یارانه‌ای، آموزش، بهداشت و سلامت، مسکن و... نقش فعالی ایفاء می‌کند.

۳-۶-۱- مفهوم کارامدی

در تعریفی، «کارامدی» با «کارایی» مترادف گرفته شده و به «قابلیت و توانایی رسیدن به هدف‌های تعیین شده و مشخص» معنا شده است. سنجش مقدار کارایی از طریق مقایسه مقدار استاندارد با هدف یا مقدار کیفیتی که عملاً به دست آمده، صورت می‌گیرد؛ مثلاً تولید واقعی با تولید مورد هدف، و یا زمان مصرف شده با زمان پیش‌بینی شده، مقایسه می‌شود (گلریز، ۱۳۶۸). در فرهنگ اقتصادی، «کارامدی» با «کارایی» مترادف گرفته شده که در آن‌ها، استفاده مطلوب از منابع یا عوامل تولید یا قابلیت و توانایی رسیدن به اهداف ازپیش‌تعیین شده، دنبال می‌شود (فرنج، ۱۳۷۱). در این پژوهش، مراد از کارامدی؛ این مفهوم است که یک دولت، این ویژگی را داشته باشد که بتواند، ظرفیت‌ها و قابلیت‌های خود را برای مردم محقق کند و از طریق نفوذ در امور جامعه، قابلیت‌های رفاهی، اقتصادی سیاسی و اجتماعی خود را به نحو احسن تحقق بخشد.

۳-۷-۱- متغیر پژوهش

«نظارت سازمان بازرسی کل کشور» (متغیر مستقل) و «کارامدی دولت» (متغیر وابسته) این پژوهش است.

۳-۸-۱- پیشینه پژوهش

در مبانی نظری «نظارت»، تحقیقات و پژوهش‌های زیادی انجام گرفته است؛ اما در این تحقیقات به آثار دستگاه‌های نظارتی ازجمله سازمان بازرسی کل کشور بر کارامدی دولت در ایران اشاره‌ای نشده است و ادبیات موجود، صرفاً ناظر بر تشریح سیر تحول فلسفی و تاریخی، مبانی نظری، ویژگی‌ها، نوع و اشکال نظارت، ساختار قانونی و فرهنگ حاکم بر نظارت هستند. در زیر به مواردی از آن‌ها و نتایج حاصله (که ارتباط نزدیکی با عنوان تحقیق حاضر دارد)، اشاره می‌شود:

محسن ملک افضلی اردکانی در کتاب «نظارت و نهادهای نظارتی» با اشاره به وظایف هر یک از دستگاه‌های نظارتی کشور به بیان مشکلات مربوط به نظارت‌های دستگاه‌های مختلف پرداخته است، اما در این کتاب نتوانسته است الگوی مناسب و مطلوبی برای اعمال نظارت‌های فراقوه‌ای ارائه نماید (ملک افضلی اردکانی، ۱۳۸۲).

سیدفضل‌الله موسوی در پژوهش «تعدد دستگاه‌های نظارتی (فرصت یا تهدید)» معتقد است با اصلاح قانون اساسی، نهادهای نظارتی متعدد که در ذیل صلاحیت قوای سه‌گانه فعالیت می‌کنند، تنها باید صلاحیتشان معطوف به رسیدگی و نظارت بر نهادهای فعال در همان قوه شود و نهادهای نظارتی در حوزه

خاص و بدون حق دخالت در مورد فعالیت سایر سازمان‌ها فعالیت کنند و یا حتی نظارت آنها به شکل دوره‌ای در زمان خاص و متناوب بین آنها تقسیم شود (موسوی، ۱۳۹۳).

مقاله «آسیب‌شناسی ساختار نظارتی در ایران برای ارائه چارچوبی در نظارت کارآمد» به نوشته اصغر شریفی در بیان این سوال برآمده که ساختارهای نظارتی در ایران، با چه آسیب‌ها و نارسایی‌هایی مواجه است و چگونه می‌توان با رفع آسیب‌ها و نارسایی‌های احتمالی بر کارآمدی این ساختار افزود؟ وی معتقد است نظارت‌های اداری در ایران مبتنی بر روش‌های علمی و روشن نیست (شریفی، ۱۳۸۳) که به نظر می‌رسد نگارش این مقاله، صرفاً براساس دریافت‌های شخصی و تجربی نگارنده صورت پذیرفته و فاقد هرگونه نوآوری علمی است.

۹-۱- روش پژوهش

پژوهش حاضر به تبعیت از جنس آن، کاربردی و از نوع تحقیق توسعه‌ای و ترکیبی از روش توصیفی و تحلیلی- علی است. در این میان، کوشش خواهد شد نخست در قالب یک طرح پایشی به موضوع نگریسته شود، سپس براساس داده‌ها و تأمل در پرسش‌ها، پاسخ موجهی ارائه گردد.

۲- گویه‌های پژوهش

بررسی‌ها نشان می‌دهد که کسب نظر از افراد با تجربه و صاحب نظر در کشورهای توسعه یافته، به میزان زیادی در تصمیمات راهبردی و عملیاتی نقش داشته‌اند. واقعیت این است که اتصال به بدنه اراده صاحب نظر، یعنی اتصال به دانش و تجربه‌های ارزشمند بی‌شماری که اگر دولت بخواهد برای آنها سرمایه‌گذاری کند، باید علاوه بر هزینه‌های گزاف، سالیان طولانی در انتظار تربیت چنین افرادی باشد؛ لذا موتور محرکه توسعه هر کشور، نتیجه عمل و فکر و نظر صاحب نظران است و تشکیلات اداری برای نیل به اهداف خود در حوزه‌های مختلف، نیازمند بهره‌گیری از نظرات آنان است.

یکی از طرق دستیابی به دیدگاه افراد صاحب نظر، بهره‌گیری از نظرسنجی است. نظرسنجی می‌تواند ابزاری کارآمد برای تجزیه و تحلیل و اتخاذ تصمیمات باشد؛ لذا به منظور اثبات و یار د منطقی فرضیه‌های پژوهش و غنابخشیدن به برداشت نگارنده، سوالات پژوهش به نظرسنجی عده‌ای افراد شاغل در سازمان بازرسی کل کشور و افراد مطلع و آگاه از کارکرد دولت و این سازمان گذاشته شد که خوشبختانه اغلب آنان به یاری آمدند.

برای رسیدن به تحلیل و پاسخی درست، سوالات اصل و فرعی پژوهش، در نظرسنجی با کسب نظر از ۵ نفر از اساتید محترم به سوالات جزئی‌تری تبدیل گردید و سوالات زیر طرح شد. لازم به ذکر است در

۱- گفتنی است قبل از اجرای نظرسنجی، متن ابتدایی پرسش‌نامه از منظر ۵ تن از اساتید محترم دانشگاه، جنابان دکتر محقر، استاد مدیریت دانشگاه تربیت مدرس؛ دکتر درویشوند، استاد حقوق عمومی دانشگاه تربیت مدرس؛ دکتر اسدی، استاد حقوق عمومی دانشگاه

بخش اول پرسش نامه، به پیروی از ارکان مدیریت، سوالات در ذیل سرفصل های برنامه ریزی، سازماندهی و هماهنگی، اجرا و نظارت تنظیم شد و سوالات بخش دوم پرسش نامه نیز در ذیل سرفصل های برنامه ریزی، توانایی بازرسان، فرایند بازرسی و نتایج بازرسی به نظر گذاشته شد.

به منظور عینی تر شدن بحث (در مورد گستره حوزه دخالت های دولت)، این سوال که آیا دولت با توجه به منابعی که مورد استفاده قرار می دهد، کارایی و کارآمدی لازم را در حوزه تولید و ارائه خدمات عمومی و رفاه اجتماعی دارد یا خیر؟ و سوالات دیگر مرتبط با کارآمدی دولت به نظرسنجی گذاشته شد. نتایج کلی پرسش نامه در مورد کارآمدی دولت، در جدول شماره (۱) به نمایش درمی آید. این نما یک تصویر کلی به خواننده داده و بیانگر این واقعیت است که به طور کلی، عملکرد دولت در مورد برنامه ریزی، سازماندهی و هماهنگی، اجرا، کنترل و ارزیابی (به عنوان ارکان اصلی مدیریت) برای بهبود سیاست ها در ارائه خدمات عمومی به شهروندان، وضعیت مساعدی ندارد و با مذاقه در نتایج می توان چنین اذعان کرد که دولت ها در نظام جمهوری اسلامی در ادوار مختلف در اجرای سیاست های کلی نظام و قوانین مختلف برنامه توسعه و پیشرفت و تحقق حکمرانی مطلوب و ارائه خدمات با کیفیت به مردم، دچار مشکل اساسی بوده اند.

جدول شماره (۱)
نتایج کلی پرسش نامه ها در مورد کارآمدی دولت

ردیف	سوالات	خیلی کم	کم	تا حدودی	زیاد	خیلی زیاد
برنامه ریزی						
۱	دولت ها به برنامه ها و سیاست های اعلامی به مردم (قبل از انتخابات) به چه میزان عمل کرده اند؟	۲۰	۲۹	۳۰	-	۲
۲	برنامه ها و سیاست های دولت در چه حدی کارآمد بوده است؟	۱۵	۳۳	۳۱	۱	-
۳	آثار فساد و رانت برنامه ها و سیاست های دولت چگونه ارزیابی می گردد؟	۸	۱۶	۲۰	۲۵	۱۰
۴	عملکرد دولت ها در راستای تحقق اهداف و ماموریت های قانونی خود چگونه ارزیابی می شود؟	۱۱	۳۳	۲۳	۱۱	۱
۵	دولت ها در شناسایی گلوگاه های فسادخیز در حیطه فعالیت های خود تا چه میزان موفق بوده اند؟	۱۶	۳۶	۱۸	۱۲	-
سازماندهی و هماهنگی						
۶	عملکرد دستگاه های دولتی، در انتخاب، انتصاب، تغییر مدیران به چه میزان کارآمد بوده است؟	۲۸	۳۳	۱۴	۶	۱

آزاد تهران مرکزی؛ دکتر درویشی، استاد حقوق عمومی دانشگاه آزاد تهران مرکزی و دکتر شاه رضایی، استاد علوم سیاسی دانشگاه آزاد اسلامی گذشت. نکات ارزنده آنان در متن اولیه پرسش نامه، لحاظ و پس از آن به مورد اجرا گذاشته شد.

۷	استفاده بهینه از سرمایه‌های مادی و انسانی در دستگاه‌ها در جهت انجام فعالیت‌ها با بهره‌وری بیشتر چگونه ارزیابی می‌شود؟	۱۸	۳۴	۱۹	۸	-
۸	بین دستگاه‌های دولتی در ارائه یک خدمت مرکب به مردم چه میزان همکاری مناسب وجود دارد؟	۱۳	۴۰	۲۵	۳	-
۹	هزینه دستگاه‌ها، چه میزان متناسب با ارائه خدمات به مردم، می‌باشد؟	۱۹	۲۶	۲۷	۸	-
ج	اجرا					
۱۰	کیفیت ارائه خدمات دستگاه‌ها به مردم به چه میزان روبه بهبود است؟	۵	۲۹	۳۵	۹	۱
۱۱	تاثیر اقدامات دستگاه‌ها در ایجاد دولت رفاه چگونه ارزیابی می‌شود؟	۱۶	۳۶	۲۰	۷	۱
۱۲	کارکرد دستگاه‌های دولتی (در برنامه‌ریزی، ایجاد دولت الکترونیک و ...) تا چه حدودی روبه بهبود است؟	۳	۲۵	۳۷	۱۵	۱
۱۳	پایبندی دستگاه‌های دولتی به اصول حکمرانی خوب (شفافیت، پاسخ‌گویی، حاکمیت قانون، ...) به چه میزان است؟	۱۷	۲۷	۲۲	۱۱	۳
د	نظارت					
۱۴	تاثیر نظارت درونی دستگاه‌های دولتی، به منظور پیشگیری و کاهش فساد، ارتقاء سلامت نظام اداری و بهبود ارائه خدمات به مردم چگونه ارزیابی می‌شود؟	۱۲	۲۲	۲۵	۱۳	۴

۳. نمای کلی پرسش‌نامه در مورد کارکرد سازمان بازرسی کل کشور

شاید آنچه در فرایند نظارت سنجیده می‌شود، مهم‌تر از این باشد که چگونه سنجیده می‌شود. انتخاب معیارهای غلط می‌تواند نتایج غیرکارکردی را دربرداشته باشد. به علاوه، آنچه را اندازه می‌گیریم، تا حد زیادی تعیین‌کننده آن چیزی است که افراد تلاش می‌کنند در سازمان انجام دهند. به هر حال، هر نوع نظام نظارت، نیازمند تشخیص تنوع فعالیت‌ها در یک سیستم یا یک دستگاه است. در یک کارخانه تولیدی باید معیارهای مناسب برای اندازه‌گیری واحدهای تولیدشده در روز، واحدهای تولید شده در هر ساعت کار، تعداد قطعه تولیدشده یا درصد کالاهای برگشتی از سوی مشتریان به کارگرفته شود. در یک واحد اداری باید تعداد صفحات اسناد نوشته شده در روز، تعداد فرامین انجام شده در هر ساعت یا متوسط لازم برای پاسخ‌گویی به مراجعات تلفنی مورد نظر قرار گیرد.

در این مرحله، این سوال مطرح است که اگر معیارهای درستی بر نظارت انتخاب نشود، چه اتفاقی می‌افتد؟ پاسخ این خواهد بود که هدف بسیار عالی، جای خود را به اهداف پست خواهد داد. موضوع اساسی دیگر، عکس‌العمل ناظر در مقابل انحراف است. ناظر، سه گزینه در مقابل انحراف پیش رو دارد. می‌تواند هیچ اقدامی نکند. می‌تواند عملکرد واقعی را اصلاح نماید یا می‌تواند معیارها را مورد تجدید نظر قرار دهد. اگر اقدامی نکند، نوعی از سر باز کردن است. هرگاه ناکافی بودن عملکرد، ایجاد تغییر را الزامی سازد، ناظر دست به اقدامات اساسی خواهد زد. نمونه‌های چنین اصلاحی می‌تواند تغییر در استراتژی باشد. ناظری که تصمیم به اصلاح عملکرد واقعی بگیرد، ناچار است تصمیم‌هایی دیگر نیز اتخاذ کند. سوال این است که آیا باید به عملی فوری دست بزند یا اصلاح اساسی را در نظر بگیرد. اقدام اصلاحی فوری، مسائل را به سرعت حل کرده و عملکرد را به روال پیشین بازمی‌گرداند. اقدام اصلاحی اساسی، این سوال را مطرح می‌کند که چگونه و چرا عملکرد دچار انحراف شده و سپس می‌کوشد که منشأ انحراف را از بین ببرد. عجیب نخواهد بود اگر ناظر چنین استدلال کند که وقت لازم را برای اقدام اصلاحی اساسی ندارد؛ بنابراین، باید خشنود باشد که با اقدام اصلاحی فوری می‌تواند برای همیشه آتش را خاموش کند. به هر حال، ناظران کارآمد به تحلیل خطاها می‌پردازند و وقتی مسائل سازمان ایجاد کند، زمان را صرف اصلاح پایدار تغییرات مهم بین استاندارد و عملکرد واقعی می‌نمایند. البته این امر ممکن است منجر به انحراف فاصله تعیین نمودن یکسان و استاندارد غیر واقعی باشد؛ یعنی ممکن است هدف بسیار عالی و پست تعیین شده باشد. در چنین حالتی، این انحراف است که باید اصلاح شود، نه عملکرد (رابینز و دی سنزو، ۱۳۹۲).

گاهی به قول رابینز و دی سنزو، مشکل تجدید نظر در انحراف عملکرد به خاطر کاهش آن است. اگر کارمند و یا واحدی با اهداف تعیین شده فاصله زیادی دارد، واکنش طبیعی نسبت به آن کارمند یا واحد، سرزنش به خاطر انحراف از استاندارد است؛ مثل دانشجویانی که در یک آزمون، نمره کم می‌آورند، اغلب اعتراض می‌کنند که نمره حد نصاب بسیار بالاست و این حقیقت را نمی‌پذیرند که عملکردشان کافی نبوده است. استدلال دانشجویان این است که استانداردها منطقی نیستند. این مطلب می‌تواند درست باشد که تعیین استانداردهای بسیار بالا باعث ایجاد اختلاف شده و انگیزه کارکنان را از بین می‌برد؛ اما باید به خاطر داشته باشیم که کارکنان یا مدیرانی که به استاندارد تعیین شده نمی‌رسند، به اولین چیزی که احتمالاً حمله می‌کنند، خود استاندارد است. اگر بر این باور هستیم که استانداردها واقعی هستند، موضع خود را باید حفظ، و موقعیت خود را تبیین کنیم. به کارمند یا مدیر تاکید کنیم که انتظار داریم عملکرد آینده آن‌ها بهبود یابد و سپس اقدام اصلاحی برای تبدیل انتظاراتشان به واقعیت را به اجرا درآوریم (رابینز و دی سنزو، ۱۳۹۲).

با این توضیحات باید گفته شود؛ در حقوق اداری ایران، تاکید نظارت بر کلیه ساختارها، فرآیندها، عملکردها، رفتار و کردارها، به نحوی است که موضوعی را از قلم نمی‌اندازد. قانون‌گذار اساسی نیز در اصل (۱۷۴)، با اجازه تاسیس سازمان بازرسی کل کشور به دنبال این بود که این سازمان بتواند چارچوبی برای اطمینان و تحقق «حسن جریان امور» و «اجرای صحیح قوانین» در دستگاه‌های اداری کشور پی‌ریزی کند تا علاوه بر جلوگیری از بروز فساد و انحراف در این دستگاه‌ها، به آنها کمک کند به استانداردهای مورد انتظار دست یابند. لیکن با گذشت زمان، در کارکرد سازمان بازرسی کل کشور (به دلیل گستردگی وظایف و محدوده محیطی و موضوعی نظارت آن)، نوعی انحراف در انتخاب استراتژی و معیار به وجود آمد و این سازمان را دچار مشکلات کلیشه‌ای کرد. جدول شماره (۲) در نمای کلی، این نتیجه‌گیری را تقویت می‌کند و نشان می‌دهد نتایج، راضی‌کننده نیست و کارکرد این سازمان بر کارآمدی دستگاه‌های دولتی و ایجاد دولت رفاه تاثیر آن‌چنانی نداشته است (هرچند محتویات جدول نشان از وضعیت بهتر کارکرد سازمان بازرسی کل کشور از کارکرد دولت هاست).

جدول شماره (۲)

نتایج کلی پرسش‌نامه‌ها در مورد کارکرد سازمان بازرسی کل کشور

ردیف	سوالات	خیلی کم	کم	تا حدودی	زیاد	خیلی زیاد
برنامه‌ریزی						
۱	شاخص‌های بازرسی از اهداف و استراتژی‌های دولت به چه میزان استخراج شده‌است؟	۳	۱۵	۳۳	۱۹	-
۲	شاخص‌های بازرسی تا چه حدودی قابل سنجش است؟	۱	۲۰	۲۳	۱۶	۲
۳	اهداف بازرسی، مورد پذیرش و مقبولیت بازرسی‌شوندگان و در چه سطحی برای آنان شفاف است؟	۶	۲۱	۲۹	۱۷	۴
۴	نظام بازرسی برای رسیدن به کیفیت جامع و کل‌گرایانه به چه میزان به پدیده‌های پیرامون می‌پردازد؟	۴	۲۱	۳۳	۱۴	۱
۵	در انجام بازرسی تا چه حدی به اولویت دستگاه‌ها توجه می‌شود؟	۲	۲۲	۳۳	۱۹	۱
۶	ابلاغ شاخص‌ها و انتظارات به بازرسی‌شوندگان چگونه ارزیابی می‌شود؟	۳	۲۱	۳۰	۱۵	۲
۷	شاخص‌های بازرسی مبتنی بر اصول عینی که می‌تواند بر سیستم نظارت اثربخش حاکم باشد، به چه میزان رعایت می‌شود؟	۴	۱۷	۳۲	۱۹	۳

۷	۱۷	۲۲	۱۹	۴	تمایل سازمان به استفاده از روش‌های جدید چگونه ارزیابی می‌شود؟	۸
توانایی بازرسان						ب
۳	۲۷	۳۰	۱۲	۴	تا چه حدی بازرسان و کارشناسان سازمان بازرسی کل کشور برای جمع‌آوری اطلاعات و انجام وظایفشان از توانایی، دانش، تجربه و آموزش کافی برخوردارند؟	۹
۵	۲۶	۲۶	۱۴	۵	مهارت ادراکی بازرسان، قدرت تجزیه و توانایی آنان در انطباق عملکرد دستگاه‌ها با استانداردها، تحلیل و ریشه‌یابی علل رویدادها و نارسایی‌ها، ارائه خدمات مشاوره و پیشنهاد به‌کارگیری عملیات و اقدامات اصلاحی به دستگاه‌ها به چه میزان است؟	۱۰
۱۰	۳۴	۱۶	۵	۳	کارکرد بازرسان و کارشناسان سازمان بازرسی کل کشور از منظر درستکاری و ارزش‌های اخلاقی در چه حدی ارزیابی می‌شود؟	۱۱
۵	۲۴	۳۱	۱۴	۳	بازرسان به چه میزان دارای تفکر استراتژیک، شناخت اهداف و مأموریت‌های سازمان‌های نظارت‌شونده هستند؟	۱۲
فرایند بازرسی						ج
۴	۲۵	۳۶	۷	۲	ابزارهای جمع‌آوری اطلاعات در فرایند بازرسی تا چه حدی معتبر است؟	۱۳
۴	۱۱	۳۰	۲۰	۵	نظام بازرسی در تعامل و توانایی برقراری ارتباط مؤثر با دولت چه میزان موفق بوده است؟	۱۴
۳	۲۱	۳۴	۱۹	۱۰	سطح مداخله بازرسان در امور دستگاه‌ها در چه حدی است؟	۱۵
۴	۱۴	۳۸	۲۲	۵	بازرسان به چه میزان ایده‌های مفید و کمک‌عملی به دولت در جهت بهبود ارائه خدمات بهتر به مردم ارائه می‌دهند؟	۱۶
۵	۸	۲۴	۲۹	۱۳	انجام بازرسی‌ها در کندشدن سرعت رشد ارائه خدمات دستگاه‌ها به چه میزان تاثیر دارند؟	۱۷
۱	۳	۲۷	۲۴	۱۹	چه میزان از خدمات متخصصان برون از سازمان استفاده می‌شود؟	۱۸
نتایج بازرسی						د
۴	۲۴	۲۷	۲۰	۴	بازرسی‌شوندگان به چه میزان از نتایج بازرسی مطلع می‌شوند؟	۱۹

۲۰	نتایج حاصل از بازرسی برای رشد و توسعه ظرفیت دستگاه بازرسی شونده تاچه حدی مورد استفاده قرار می‌گیرد؟	۳	۲۲	۲۷	۲۱	۵
۲۱	نتایج بازرسی‌ها به چه میزان موجب رشد مدیران و کارکنان دستگاه‌های بازرسی شونده می‌شود؟	۱۱	۱۳	۲۵	۲۵	۷
۲۲	نتایج حاصله یا کارکردهای نظام بازرسی، تاچه حدی برای دستگاه بازرسی شونده مؤثر و سرنوشت‌ساز است؟	۵	۱۶	۱۹	۳۱	۷
۲۳	در بازرسی‌ها، انعکاس نارسایی دستگاه‌ها به مسئول مستقیم آن فعالیت و یا دست‌کم یک رده سازمانی بالاتر به چه میزان است؟	۳	۱۱	۲۸	۲۸	۹
۲۴	به هنگام نقض خط‌مشی‌های مقرر، تاثیر پیشنهاد تنبیهی و اصلاحی مناسب توسط سازمان بازرسی کل کشور به چه میزان است؟	۴	۱۳	۲۹	۲۵	۸
۲۵	نتایج نظارت سازمان بازرسی کل کشور چه میزان بر کارآمدی دستگاه‌های دولتی و ایجاد دولت رفاه تاثیر داشته است؟	۹	۲۵	۲۶	۱۶	۶
۲۶	هنر مدیریت مسئولان، با نظارت سازمان بازرسی تاچه حدی تحت الشعاع قرار می‌گیرد؟	۵	۱۹	۳۲	۱۸	۶

۴- تجزیه و تحلیل داده‌ها

در این بخش، با توجه به ذخیره‌سازی داده‌ها به سازماندهی و خلاصه‌کردن آنها به صورت معنی‌دار و قابل درک اقدام می‌شود تا نکات پنهان داده‌ها آشکار گردد.

۴-۱- آمار توصیفی

موضوع آمار توصیفی، تنظیم و طبقه‌بندی داده‌ها، نمایش ترسیمی و محاسبه مقادیری از قبیل: نما، میانگین، میانه و... است که حاکی از مشخصات یکایک اعضای جامعه مورد بحث است. در زیر به فراوانی پاسخ‌دهندگان برحسب پست سازمانی، مدرک تحصیلی و سابقه آنان پرداخته می‌شود:

۴-۱-۱- فراوانی پاسخ‌دهندگان برحسب پست سازمانی

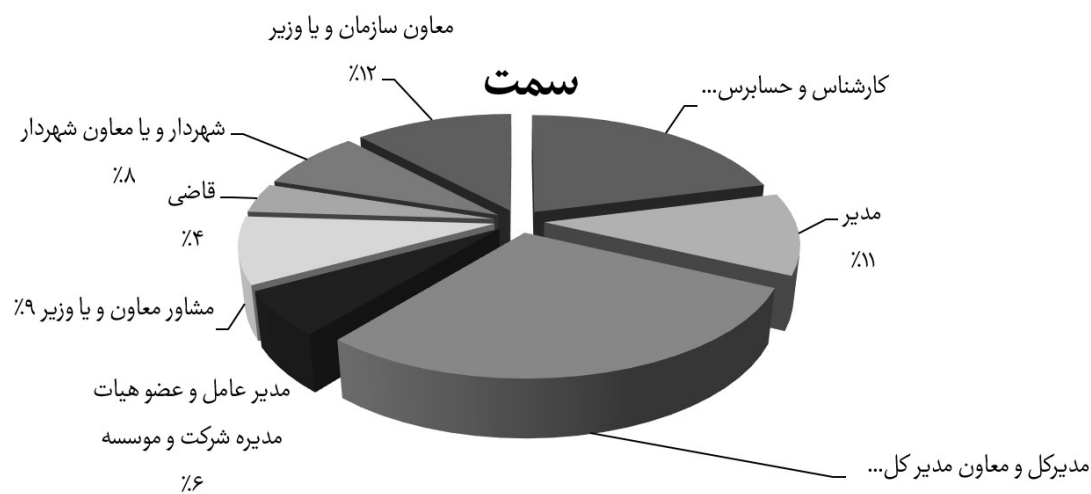
از آنجا که جایگاه افراد در پست سازمانی، کمک خیلی زیادی به دریافت واقع‌بینانه بودن پاسخ افراد به سوالات طرح شده دارد، فراوانی پاسخ‌دهندگان برحسب پست سازمانی، مطابق جدول شماره (۳) و نمودار شماره (۵) پرسش‌نامه که بر اساس اطلاعات استخراج شده است، نشان داده می‌شود:

جدول شماره (۳)
توصیف نمونه آماری برحسب پست سازمانی پاسخ دهندگان

سمت	فراوانی	درصد فراوانی	درصد فراوانی تجمعی
کارشناس و حسابرس	۱۶	٪۲۱	٪۲۱
مدیر	۸	٪۱۱	٪۳۲
مدیرکل و معاون مدیرکل	۲۲	٪۲۹	٪۶۱
مدیرعامل و عضو هیات مدیره شرکت و موسسه	۴	٪۶	٪۶۷
مشاور معاون و یا وزیر	۷	٪۹	٪۷۶
قاضی	۳	٪۴	٪۸۰
شهردار و یا معاون شهردار	۶	٪۸	٪۸۸
معاون سازمان و یا وزیر	۹	٪۱۲	٪۱۰۰
جمع کل	۷۵	٪۱۰۰	

با توجه به جدول شماره (۴)، بیشترین افراد در سمت مدیرکل و معاون مدیرکل (۲۹ درصد) و کمترین آنها در سمت قضاوت بوده‌اند (۳ درصد). این ویژگی در نمودار دایره‌ای شماره (۱) توصیف می‌شود. سایر اطلاعات مربوط به سمت پاسخ دهندگان در جدول (۴) آمده است.

نمودار شماره (۱)
تفکیک نمونه آماری برحسب سمت

۴-۱-۲- مدرک تحصیلی پاسخ دهندگان

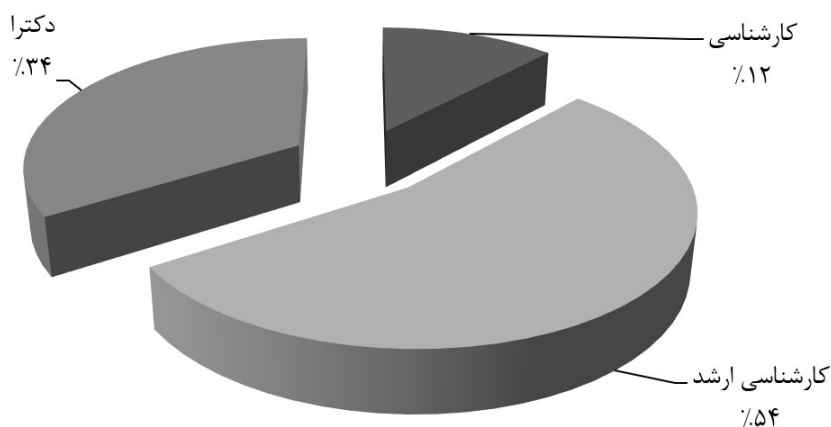
براساس اطلاعات استخراج شده از پرسش نامه‌ها، فراوانی پاسخ دهندگان برحسب مدرک تحصیلی مطابق جدول شماره (۴) و نمودار شماره (۶) است:

جدول شماره (۴)
توصیف نمونه آماری برحسب تحصیلات

تحصیلات	فراوانی	درصد فراوانی	درصد فراوانی تجمعی
کارشناسی	۹	٪۱۲	٪۱۲
کارشناسی ارشد	۴۱	٪۵۴	٪۶۶
دکترا	۲۶	٪۳۴	٪۱۰۰
جمع کل	۷۶	٪۱۰۰	

با توجه به جدول شماره (۴)، بیشترین افراد پاسخ دهنده، دارای تحصیلات کارشناسی ارشد (۵۴ درصد) و کمترین آنها، دارای تحصیلات کارشناسی (۱۲ درصد) بوده‌اند (سایر اطلاعات مربوط به تحصیلات در جدول (۴) آمده است). این ویژگی در نمودار دایره‌ای شماره (۲) توصیف می‌شود:

نمودار شماره (۲)
تفکیک نمونه آماری برحسب تحصیلات

۴-۱-۳- سابقه خدمت پاسخ دهنده

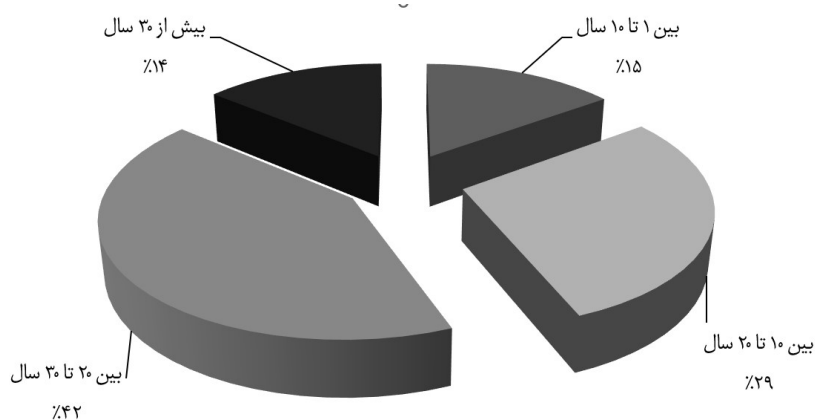
براساس اطلاعات استخراج شده از پرسش نامه‌ها، فراوانی پاسخ دهندگان برحسب سابقه خدمت، مطابق جدول شماره (۵) و نمودار شماره (۳) است.

جدول شماره (۵)
توصیف نمونه آماری برحسب سابقه خدمت پاسخ‌دهنده

سابقه خدمت پاسخ‌دهنده	فراوانی	درصد فراوانی	درصد فراوانی تجمعی
بین ۱ تا ۱۰ سال	۱۱	%۱۵	%۱۵
بین ۱۰ تا ۲۰ سال	۲۱	%۲۹	%۴۴
بین ۲۰ تا ۳۰ سال	۳۰	%۴۲	%۸۶
بیش از ۳۰ سال	۱۰	%۱۴	%۱۰۰
جمع کل	۷۲	%۱۰۰	

با توجه به جدول شماره (۵)، بیشترین افراد دارای سابقه خدمت؛ ۲۰ تا ۳۰ سال (۴۲ درصد) و کمترین آنها، دارای سابقه خدمت بیش از ۳۰ سال (۱۰ درصد) بوده‌اند. سایر اطلاعات مربوط به سابقه خدمت پاسخ‌دهندگان در جدول شماره (۶) آمده است. این ویژگی در نمودار دایره‌ای شماره (۷) توصیف می‌شود.

نمودار شماره (۳)
تفکیک نمونه آماری برحسب سابقه خدمت

۴-۲- توصیف متغیرهای تحقیق

براساس اطلاعات استخراج شده از پرسش‌نامه، وضعیت شاخص‌های مورد مطالعه و پراکندگی متغیرها مطابق جدول شماره (۶) است.

جدول شماره (۶)
شاخص های مرکزی و پراکندگی متغیرها

شاخص ها	برنامه ریزی	سازماندهی و هماهنگی	اجرا	نظارت	برنامه ریزی سازمان	توانایی بازرسان	فرایند بازرسی	نتایج بازرسی	
مرکزی	میانگین	۲/۴۳۴۳	۲/۲۱۶۲	۲/۵۸۲۲	۲/۶۴۰۰	۲/۹۶۷۳	۳/۳۱۲۵	۲/۹۶۰۹	۳/۱۵۰۰
	میانه	۲/۴۰۰۰	۲/۲۵۰۰	۲/۵۰۰۰	۳/۰۰۰۰	۲/۸۷۵۰	۳/۳۷۵۰	۲/۸۳۳۳	۳/۱۲۵۰
پراکندگی	انحراف معیار	۰/۴۷۴۲۳	۰/۶۴۶۸۱	۰/۹۴۹۹۰	۱/۰۷۳۵۱	۰/۶۴۰۱۶	۰/۸۴۳۱۱	۱/۱۸۶۹۹	۰/۷۶۲۲۹
	واریانس	۰/۲۲۵	۰/۴۱۸	۰/۹۰۲	۱/۱۵۲	۰/۴۱۰	۰/۷۱۱	۱/۴۰۹	۰/۵۸۱
حجم نمونه		۷۰	۷۴	۷۶	۷۵	۶۵	۷۲	۶۴	۷۵

باتوجه به نتایج، از بین متغیرهای تحقیق، متغیر توانایی بازرسان (۳/۳۱۲۵) دارای بیشترین میانگین و متغیر سازماندهی و هماهنگی (۲/۲۱۶۲) دارای کمترین میانگین هستند. همچنین از بین متغیرها، فرایند بازرسی (۱/۱۸۶۹۹)، دارای بیشترین انحراف معیار و متغیر برنامه ریزی (۰/۴۷۴۲۳)، دارای کمترین انحراف معیار است. این مسأله نشان می دهد شاخص ها و نحوه جذب و به کارگیری نیروی انسانی در این سازمان، بر مدار صحیح قرار گرفته است.

۳-۴-آمار استنباطی

در مرحله آمار استنباطی، از روش های آماری مناسب استفاده می شود تا بتوان نتایج را به کل جامعه آماری تعمیم داد.

۱-۳-۴-آزمون نرمال بودن داده ها

برای انجام آزمون نرمال بودن توزیع داده ها، به یک سری داده آماری نیاز است. در این آزمون، فرض نرمال بودن داده ها در سطح معناداری ۵٪ با تکنیک کولموگروف-اسمیرنف، بررسی می شود. نتایج در جدول شماره (۷) ارائه می شود. همان طور که در جداول نمایش داده شده، در تمامی موارد، مقدار معناداری بزرگتر از ۰/۰۵ به دست آمده است. بنابراین، دلیلی برای رد فرض صفر مبتنی بر نرمال بودن داده ها وجود ندارد. به عبارت دیگر، داده های تحقیق نرمال است و می توان آزمون های SEM و CFA را اجرا کرد.

جدول شماره (۷)
نتایج آزمون کولموگروف-اسمیرنف

موضوع آزمون	برنامه ریزی	سازماندهی و هماهنگی	اجرا	نظارت	برنامه ریزی سازمان	توانایی بازرسان	فرایند بازرسی	نتایج بازرسی
میانگین	۲/۴۳۴۳	۲/۲۱۶۲	۲/۵۸۲۲	۲/۶۴۰۰	۲/۹۶۷۳	۳/۳۱۲۵	۲/۹۶۰۹	۳/۱۵۰۰
انحراف معیار	۰/۴۷۴۲۳	۰/۶۴۶۸۱	۰/۹۴۹۹۰	۱/۰۷۳۵۱	۰/۶۴۰۱۶	۰/۸۴۳۱۱	۱/۱۸۶۹۹	۰/۷۶۲۲۹
آماره کولموگروف	۱/۰۷۴	۱/۱۰۰	۱/۲۳۹	۱/۶۵۵	۱/۰۱۴	۱/۰۶۸	۱/۰۷۵	۰/۶۱۸
سطح معناداری	۰/۱۹۹	۰/۱۷۸	۰/۲۶۳	۰/۱۱۸	۰/۲۵۵	۰/۲۰۴	۰/۱۰۳	۰/۸۴۰

۲-۳-۴- آزمون فرضیات تحقیق

برای آزمون فرضیات تحقیق از آزمون همبستگی^۱ استفاده گردید. محاسبه همبستگی بین کلیه متغیرهای تحقیق به دلیل رتبه‌ای بودن داده‌ها به وسیله آزمون همبستگی اسپیرمن^۲ انجام شد. ضریب همبستگی، شدت رابطه و همچنین نوع رابطه (مستقیم یا معکوس) را نشان می‌دهد. این ضریب بین ۱ تا -۱ است و در صورت عدم وجود رابطه بین دو متغیر، برابر صفر است. این آزمون با توجه به فرضیات زیر به بررسی ارتباط بین دو متغیر می‌پردازد.

فرض (H₀): همبستگی معنی‌دار بین دو متغیر وجود ندارد. $H_0: \rho = 0$

فرض (H₁): همبستگی معنی‌دار بین دو متغیر وجود دارد.

نحوه داوری در مورد وجود یا عدم وجود ارتباط براساس سطح معنی‌داری به دست آمده صورت می‌پذیرد. بدین ترتیب که اگر sig آزمون کوچک‌تر از ۰/۰۵ باشد، فرض H₀ رد شده و بین دو متغیر، ارتباط معنی‌داری وجود دارد.

۱. آزمون‌های همبستگی برای بررسی رابطه بین دو یا چند متغیر به‌کار می‌روند. همبستگی به معنای هم‌تغییری دو متغیر است که از آن استنباط می‌شود. افزایش یا کاهش یک متغیر با افزایش یا کاهش متغیر دیگر همراه است. آزمون‌های همبستگی به دو دسته آزمون‌های پارامتریک و ناپارامتریک تقسیم می‌شوند. در صورتی که مقیاس متغیرها، فاصله‌ای یا نسبی و توزیع متغیرها نرمال باشد، از آزمون‌های همبستگی پارامتریک مانند آزمون همبستگی پیرسون و درغیراین صورت، از آزمون‌های همبستگی ناپارامتریک استفاده می‌گردد. (https://unitahlil.ir)

۲. ضریب همبستگی رتبه‌ای اسپیرمن توسط چارلز اسپیرمن (۱۹۴۵-۱۸۶۳)، روان‌شناس و آماردان انگلیسی در سال ۱۹۰۴ معرفی شد. این ضریب، میزان همبستگی رابطه میان دو متغیر ترتیبی را نشان می‌دهد و به عبارت دیگر، متناظر ناپارامتری ضریب همبستگی پیرسون است. در این ضریب همبستگی به جای استفاده از خود مقادیر متغیرها از رتبه‌های آنان استفاده می‌شود. (https://spss-iran.ir)

جدول شماره (۸)
نحوه داوری میزان عددی ضریب همبستگی

نحوه داوری	مقدار
همبستگی مستقیم - ضعیف	۰ - ۰/۲۵
همبستگی مستقیم - نسبتاً قوی	۰/۲۵ - ۰/۵
همبستگی مستقیم - شدید	۰/۵ - ۰/۷۵
همبستگی مستقیم - بسیار شدید	۰/۷۵ - ۱
همبستگی وجود ندارد	۰
همبستگی معکوس - ضعیف	۰ - -۰/۲۵
همبستگی معکوس - نسبتاً شدید	-۰/۲۵ - -۰/۵
همبستگی معکوس - شدید	-۰/۵ - -۰/۷۵
همبستگی معکوس - بسیار شدید	-۰/۷۵ - -۱

فرضیه ۱: کارکرد دولت‌ها در سال‌های اخیر، گویای این است که آنها به اهداف مورد انتظار دست نیافته و همین مسأله موجب ناامیدی مردم و کاهش اعتماد و اطمینان آنها به دستگاه‌های عمومی و دولتی شده است. از طرف دیگر، این ذهنیت به وجود آمده که دستگاه‌های نظارتی نیز نتوانسته‌اند بر کارکرد دولت‌ها اثر مثبتی داشته باشند. برای دریافت تصویری درست از موضوع، آثار نظارت سازمان بازرسی کل کشور بر کارآمدی دولت در ایران، به عنوان مهم‌ترین دستگاه نظارتی کشور - که مسئولیت نظارت همه جانبه بر تمامی دستگاه‌های اداری کشور را به عهده دارد - مورد توجه قرار گرفت. در پس کنکاش و تجسس اولیه، این فرضیه مطرح شد که نظارت سازمان بازرسی کل کشور نیز سیاست دولت‌ها را به طور موثر تحت تاثیر قرار داده و اثر منفی بر کارآمدی دولت‌ها داشته و تحقق مدیریت دولت نوین را به تاخیر انداخته است. لذا این فرضیه به آزمون گذارده شد. جهت آزمون فرضیه (به کمک آزمون همبستگی) فرضیه‌های و به صورت زیر تعریف می‌شوند:

نظارت سازمان بازرسی کل کشور، سیاست دولت‌ها را به طور موثر تحت تاثیر قرار داده و اثر منفی بر کارآمدی دولت‌ها داشته و تحقق مدیریت دولت نوین را به تاخیر انداخته است.

جهت آزمون فرضیه به کمک آزمون همبستگی، فرضیه‌های و به صورت زیر تعریف می‌شوند:

فرض صفر: نظارت سازمان بازرسی کل کشور، سیاست دولت‌ها را به طور موثر تحت تاثیر قرار نداده و اثر منفی بر کارآمدی دولت‌ها نداشته و تحقق مدیریت دولت نوین را به تاخیر نینداخته است.

فرض مقابل: نظارت سازمان بازرسی کل کشور، سیاست دولت‌ها را به طور موثر تحت تاثیر قرار داده و اثر منفی بر کارآمدی دولت‌ها داشته و تحقق مدیریت دولت نوین را به تاخیر انداخته است.

$$\begin{cases} \cdot H_0: \rho = 0 \\ \cdot H_1: \rho \neq 0 \end{cases}$$

جدول شماره (۹)
نتایج آزمون همبستگی برای فرضیه ۱

نظارت	کارآمدی دولت	
۱	۰/۶۲۴	نظارت ضریب همبستگی
۷۵	۰/۰۰۰	سطح معناداری
	۶۴	تعداد
همبستگی در سطح ۰/۰۱ معنادار است.		

با توجه به خروجی spss در جدول (۱۰)، ضریب همبستگی برای این دو متغیر ۰/۶۲۴ است. مقدار عدد معناداری مشاهده شده؛ کوچک‌تر از ۰/۰۱ و در واقع ۰/۰۰۰ است که از سطح معناداری استاندارد ۰/۰۵ کمتر است. لذا میان این دو متغیر در سطح اطمینان ۹۹ درصد، رابطه معناداری وجود دارد. بدین ترتیب، فرض صفر رد و فرض پژوهش تأیید می‌گردد. حال با استفاده از آزمون رگرسیون^۱ نتایج زیر به دست می‌آید:

جدول شماره (۱۰)
خلاصه مدل

$$H_1: \rho \neq 0$$

مدل	ضریب همبستگی	ضریب تبیین	ضریب تبیین تعدیل یافته	برآورد خطای استاندارد
۱	۰/۶۲۴	۰/۳۹۰	۰/۳۸۰	۰/۴۲۰۳۲

در جدول بالا، مقدار ضریب همبستگی برابر است با ۰/۶۲۴، اشاره به همبستگی ساده بین دو متغیر دارد و به عبارتی، شدت همبستگی بین دو متغیر را نشان می‌دهد. همان‌طور که از این مقدار (همبستگی بین دو متغیر) نمایان است، بین دو متغیر، همبستگی شدید وجود دارد؛ همچنین، مقدار ضریب تبیین بیانگر این است که متغیر نظارت، ۳۹ درصد از تغییرات متغیر کارآمدی را تبیین کند.

۱. واکاوی وایزشی یا تحلیل رگرسیون در مدل‌های آماری، یک فرایند آماری برای تخمین روابط بین متغیرها است. این روش شامل تکنیک‌های زیادی برای مدل‌سازی و تحلیل متغیرهای خاص و منحصر به فرد، با تمرکز بر رابطه بین متغیر وابسته و یک یا چند متغیر مستقل است. تحلیل رگرسیون، خصوصاً کمک می‌کند در فهم اینکه چگونه مقدار متغیر وابسته، با تغییر هر کدام از متغیرهای مستقل و با ثابت بودن دیگر متغیرهای مستقل تغییر می‌کند (https://lancersara.com).

جدول شماره (۱۱)
آنالیز واریانس

مدل	مجموع مربعات	درجه آزادی	میانگین مربعات	F	سطح معنی داری
رگرسیون	۶/۹۹۷	۱	۶/۹۹۷	۳۹/۶۰۷	۰۰۰
باقیمانده	۱۰/۹۵۴	۶۲	۰/۱۷۷		
کل	۱۷/۹۵۱	۶۳			

جدول قبل نشان می‌دهد که آیا مدل رگرسیون می‌تواند به طور معناداری (و مناسبی)، تغییرات متغیر وابسته را پیش بینی کند؟ حال باتوجه به سطح معناداری چون مقدار، سطح معناداری کمتر از ۰/۰۵ هست؛ بنابراین، مدل رگرسیونی معنادار است.

جدول شماره (۱۲)
ضرایب

مدل B	ضرایب غیر استاندارد		ضرایب استاندارد	t	سطح معنی داری
	خطای استاندارد	بتا			
ثابت	۱/۵۹۴	۰/۱۳۵		۱۱/۸۴۱	۰۰۰
نظارت	۰/۲۹۲	۰/۰۴۶	۰/۶۲۴	۶/۲۹۳	۰۰۰

جدول قبل، اطلاعاتی را در مورد متغیرهای پیش بینی به ما می‌دهد. حال باتوجه به مقدار سطح معناداری که کمتر از ۰/۰۵ است، مشاهده می‌کنیم که مقدار ثابت و متغیر دیگر، هر دو در مدل معنادار شده‌اند. مقدار بتا که برابر است با ۰/۶۲۴، نشانگر میزان تاثیر متغیر مستقل بر متغیر وابسته است. همچنین با توجه به میزان ضریب رگرسیونی استاندارد نشده (b)، معادله رگرسیونی برای پیش بینی دقیق مقادیر متغیر وابسته را به شکل زیر داریم:

$$Y = a + bx$$

Y = مقدار پیش بینی شده متغیر وابسته

a = عرض از مبدأ نقطه تقاطع خط رگرسیون با محور عرض‌ها (مقدار ثابت در جدول)

b = شیب خط

x = مقادیر مختلف متغیر مستقل.

حال، معادله رگرسیون برای این فرضیه به صورت زیر است:

$$Y = 1/594 + 0/292x$$

فرضیه ۲: سازمان بازرسی کل کشور به موجب مواد (۱) و (۲) قانون تشکیل آن تکلیف دارد؛ کلیه وزارتخانه‌ها و ادارات و امور اداری و مالی دادگستری، سازمان‌ها و دستگاه‌های تابعه قوه قضائیه و نیروهای نظامی و انتظامی و مؤسسات و شرکت‌های دولتی و شهرداری‌ها و مؤسسات وابسته به آنها و دفاتر اسناد رسمی و نهادهای انقلابی و کلیه سازمان‌هایی که شمول این قانون نسبت به آنها مستلزم ذکر نام آنها است، را به صورت مستمر مورد نظارت و بازرسی قراردادده و سوءجریان‌ات احتمالی در آنها رارسیدگی کند. به علاوه، به موجب مواد قانونی مذکور، آن سازمان اختیار دارد؛ کارکرد بخشی از اشخاص حقوق خصوصی را نیز مورد رسیدگی قرار دهد. (فی‌المثل؛ مؤسسات عام‌المنفعه و یا سازمان‌هایی که قسمتی کمی از سرمایه یا سهام آنها متعلق به دولت است یا دولت به نحوی از انحاء بر آنها نظارت یا کمک می‌نماید.)^۱ این حد از وسعت اختیار، موجب شده که این سازمان نتواند همه ظرفیت خود را برای اعمال نظارت مطلوب و مناسب بر مسائل مهم و بنیادین دستگاه‌های اداری کشور به‌کارگیرد. از این رو فرض بر این است که کارکرد نظارت سازمان بازرسی کل کشور باید محدود به موارد خاص حقوقی شود و بیشتر به ارزیابی سیاست دولت‌ها در تولید و ارائه خدمات عمومی معطوف شود.

جهت آزمون فرضیه به کمک آزمون تی، فرضیه‌های و به صورت زیر تعریف می‌شوند:

فرض صفر: کارکرد نظارت سازمان بازرسی کل کشور نباید محدود به موارد خاص حقوقی شود و بیشتر به ارزیابی سیاست دولت‌ها در تولید و ارائه خدمات عمومی معطوف شود.

فرض مقابل: کارکرد نظارت سازمان بازرسی کل کشور باید محدود به موارد خاص حقوقی شود و بیشتر به ارزیابی سیاست دولت‌ها در تولید و ارائه خدمات عمومی معطوف شود.

جدول شماره (۱۳)
آمار توصیفی تی

تعداد	میانگین	انحراف معیار	میانگین خطای استاندارد
۵۷	۳/۱۲۶	۰/۶۸۴۴۶	۰/۰۹۰۶۶
۶۵	۲/۹۶۷۳	۰/۶۴۰۱۶	۰/۰۷۹۴۰

جدول شماره (۱۴)
آزمون تی

t	درجه آزادی	سطح معنی‌داری	اختلاف میانگین	سطح اطمینان ۹۵٪	
				کران بالا	کران پایین
۳۷۱/۳۷	۰/۶۴	۰۰۰	۲/۲۶۷۳۱	۳/۱۲۵۹	۲/۸۰۸۷

۱ - بند (الف) ماده (۲) قانون تشکیل سازمان بازرسی کل کشور به این مسئله اشاره دارد.

با توجه به جدول حاصل از نتایج مقدار آماره تی ۳۷/۳۷۱، درجه آزادی ۶۴. سطح معناداری ۰ است. از آن جایی که سطح معناداری کوچکتر از ۵ درصد هست، فرض صفر رد و فرضیه پذیرفته می‌شود. به عبارت دیگر، باید کارکرد نظارت سازمان بازرسی کل کشور، محدود به موارد خاص حقوقی گردد و بیشتر به ارزیابی سیاست دولت‌ها در تولید و ارائه خدمات عمومی معطوف شود. فرضیه ۳: برای موفقیت و توسعه هر کشوری باید مردم وارد صحنه شوند. سازوکارهای زیادی برای درگیر کردن مردم در این باره وجود دارد. در دموکراسی‌ها، شهروندان عادی می‌توانند اجتماعات مستقلی را سازمان دهند که در خدمت نیازهای جامعه یا کشور باشند که در آن زندگی می‌کنند. تدابیر و خدمات اجتماعی دولت را تکمیل و کمبودهای آن را جبران کنند و حتی سیاست‌های اشتباه‌آمیز را افشاء کنند (نظارت عمومی). اغلب به چنین سازمان‌هایی، جوامع مدنی و زیرمجموعه مهم آن سازمان‌های غیر دولتی، به تعبیر وزارت کشور «سازمان‌های مردم‌نهاد» گفته می‌شود؛ زیرا که آن‌ها زیرمجموعه نهادهای دولتی نیستند (دیهیم و همکاران، بدون تاریخ: ۴). مشارکت عمومی، مردمی و شهروندی از پیامدهای پاسخگویی عمومی است. شاید از مهم‌ترین جنبه‌های مشارکت عمومی، تمایل و اقدام مردم به انتقاد و پرسش درباره تصمیمات و عملکرد دولت و مسئولان دولتی است. بدیهی است مردم در صورتی نسبت به چنین مشارکت‌هایی تمایل نشان می‌دهند که دریاوند دولت و مسئولان نسبت به عملکرد خود و نیز خواسته‌های مردم پاسخگو و مسئولیت پذیرند. (منوریان و همکاران، ۱۳۸۹: ۲۶۰).

هرچند این نگاه در بند (الف) ماده (۱۰) قانون تشکیل سازمان بازرسی کل کشور مورد توجه قرار گرفته و به آن سازمان اجازه داده شده به منظور انجام وظایف محوله از توان تشکل‌های غیردولتی و مردم‌نهاد و اشخاص واجد شرایط در بخش‌های علمی، تخصصی، صنفی و مردمی بهره‌گیری کند؛ اما واقعیت این است که این سازمان نتوانسته از ظرفیت نهادهای مردمی در انجام تکالیف خود بهره‌مند شود و خود را به درگیری و همگامی با جنبش‌های اجتماعی، اقتصادی، علمی و فنی عادت دهد. سازمان، درهای خود را به روی مشارکت مردم و سازمان‌های مردم‌نهاد در تصمیم‌گیری در سطوح مختلف بسته است و نتوانسته بین خود و مشارکت‌کنندگان با کارکردهای مختلف، پیوند مناسب ایجاد کند. هرچند یک ترتیب مناسب برای مشارکت همه وجود ندارد و هر مشارکت‌کننده، اهداف و دستورکارها، انگیزه‌ها و محرک‌ها و شیوه‌ها و سطوح ترجیحی خود را دارد؛ ولی سازمان باید راهی ماهرانه و دقیق برای هدایت مشارکت هرکدام از ذی‌نفعان پیدا کند تا در انجام کار خود موفق باشد و انتظارات را برآورده کند. بدین ترتیب، فرض این است که سازمان می‌تواند به استثنای موارد خاص حقوقی، بقیه موارد نظارت را به عهده بازیگران اجتماعی واگذارد و این واگذاری و همکاری

بین سازمان بازرسی کل کشور و بازیگران اجتماعی، باعث کاهش توان این نهاد نظارتی نخواهد بود؛ بلکه می‌توان با نهادینه‌کردن این همکاری، مقبولیت وسیع نظارت سازمان را تضمین کرد.

برای آزمون فرضیه، به کمک آزمون تی، فرضیه‌های و به صورت زیر تعریف می‌شوند:
فرض صفر: به استثنای موارد خاص حقوقی، بقیه موارد نظارت را نمی‌توان به عهده بازیگران اجتماعی گذاشت.

فرض مقابل: به استثنای موارد خاص حقوقی، بقیه موارد نظارت را می‌توان به عهده بازیگران اجتماعی گذاشت.

جدول شماره (۱۵)
آمار توصیفی تی

تعداد	میانگین	انحراف معیار	میانگین خطای استاندارد
۷۵	۲/۶۴۰۰	۱/۰۷۳۵۱	۰/۱۲۳۹۶
۲۳	۴/۳۰۴۳	۲/۳۲۴۴۷	۰/۴۸۴۶۹

جدول شماره (۱۶)
آزمون تی

سطح اطمینان ۹۵٪	اختلاف میانگین	سطح معناداری	درجه آزادی	t	موارد محوله به بازیگران اجتماعی
۳/۲۹۹۲	۴/۳۰۴۳۵	۰۰۰	۲۲	۸/۸۸۱	

با توجه به جدول حاصل از نتایج مقدار آماره تی ۸/۸۸۱، درجه آزادی ۲۲ و سطح معناداری ۰ است. از آن جایی که سطح معناداری کوچک‌تر از ۵ درصد هست، فرض صفر رد و فرضیه پذیرفته می‌شود. بنابراین، به استثنای موارد خاص حقوقی، بقیه موارد نظارت را می‌توان به عهده بازیگران اجتماعی گذاشت.

به علاوه، همکاری بین سازمان بازرسی کل کشور و بازیگران اجتماعی، باعث کاهش توان این نهاد نظارتی نیست؛ بلکه می‌توان با نهادینه‌کردن این همکاری، مقبولیت وسیع نظارت سازمان را تضمین کرد. همچنین با توجه به پاسخ پرسش‌شوندگان، موارد نظارتی که می‌توان به عهده بازیگران اجتماعی گذاشت، عبارتند از: مشاوره، حوزه‌های عمومی، اطلاع‌رسانی، تعیین قیمت، نظارت فنی و تخصصی، ایجاد رفاه، امنیت قضایی، موارد کم‌اهمیت و محیط زیست که با توجه به فراوانی به دست آمده مشاهده می‌گردد موارد اطلاع‌رسانی و نظارت فنی و تخصصی، بیشترین فراوانی را داشته است.

جدول شماره (۱۷)
فراوانی موارد محوله به بازیگران اجتماعی

انحراف معیار	تعداد	موارد محوله به بازیگران اجتماعی
۰/۷۰۷۱۱	۲	مشاوره
۱/۱۵۴۷۰	۳	حوزه عمومی
۰/۵۴۷۷۲	۶	اطلاع‌رسانی
.	۱	تعیین قیمت
۲/۲۱۱۰۶	۶	نظارت فنی و تخصصی
.	۱	ایجاد رفاه
.	۱	امنیت قضایی
.	۱	موارد کم‌اهمیت
۰/۷۰۷۱۱	۲	محیط زیست

جمع بندی

استقرار نظام‌های کارآمد نظارتی، از اهداف اولیه هر جامعه است. با تحولاتی که امروز در کشورهای مختلف رخ داده است؛ مسأله نظارت نیز دستخوش تغییر گردیده است. یکی از چالش‌های مدیریت امروز با توجه به تغییر و تحولات محیطی، تعیین نوع سیستم کنترل و نظارت مناسب است که بتواند با در نظر گرفتن تغییر مدل و الگوی سازمانی، به طور کارا و اثربخش عمل نماید. واقعیت آن است که با وجود تلاش‌های اصلاحی متعدد، ما شاهد مشکلات بنیادین در نظام اداری کشور هستیم و الگوی حاکم بر نظارت در ایران، برخاسته از اصول مختلف قانون اساسی (از جمله اصول: ۵۵، ۱۰۰، ۱۳۴، ۱۷۳ و ۱۷۴) و قوانین موضوعه (نظیر: قانون تشکیل سازمان بازرسی کل کشور و اصلاحات آن و قانون ارتقاء سلامت نظام اداری و مقابله با فساد) و اسناد بالادستی (نظیر سند تحول قضایی) هم نتوانسته است تأثیر مثبتی بر کاهش و جلوگیری از رشد و توسعه فساد داشته باشد و سازمانی که براساس اصل (۱۷۴) قانون اساسی قرار بوده نقش هدایتگر و مصلح در نظام اداری ایفاء کند نیز (به مانند سایر دستگاه‌های اداری و نظارتی کشور) گرفتار مسائل و مشکلات ریشه‌ای شده است و از مشکلاتی جدی، عمیق و بنیادین رنج می‌برد و از توانایی لازم برای پذیرش مسئولیت توسعه اقتصادی و اجتماعی برخوردار نیست. از یک طرف، نظارت سازمان بازرسی کل کشور فاقد یک تعریف جامع بوده است و از سوی دیگر، این سازمان نتوانسته با جلب اعتماد نهادهای مدنی، کارکردی کم‌هزینه و موثر برای اتخاذ سیاست‌های سنجیده و هوشمندانه دستگاه‌های اداری در

تأمین حداقل استانداردهای زندگی برای همه و ارتقای برابری در فرصت‌های زندگی داشته باشد و کارایی لازم و اثربخش مورد انتظار را برآورده نماید. به عبارت دیگر، سازمان مذکور از یک برنامه‌ریزی استراتژیک با اهداف استراتژیک اقتضایی بی‌بهره است و نتوانسته سیاست دولت‌ها را (در ادوار مختلف) به طور موثر تحت تاثیر قرار دهد و اثر چشمگیر مثبتی بر کارکرد دولت‌ها (برای ارائه خدمات بهتر به مردم) داشته باشد. ابزارهای نظارتی که سازمان مذکور در چارچوب قانون تشکیل خود به طور معمول به کار می‌بندد، اکنون نیازمند بازبینی است. در سناریوی بازیابی، محدوده نظارت نباید عامل افزایش شکاف باشد. این سازمان باید از طریق اصلاح قانون ابزارهایی انتخاب کند که بیشترین انطباق را با حداقل تهدید داشته باشد و به تعادل در نظام اداری کشور منجر شود. این سازمان باید نقاط مهم، حساس و کلیدی دستگاه‌های اداری را برای اعمال نظارت اثربخش مشخص و معین کند و درهای خود را به روی مشارکت مردم و سازمان‌های غیرسیاسی و مردم‌نهاد باز کند و با هدایت ذی‌نفعان، از توانمندی‌ها و مزایای مستقیم مشارکت در مسئولیت‌های اصلی خود، به نحوی کامل استفاده کند. در این بازیابی - و در راستای توسعه اصل نظارت مستمر مردم بر اعمال و اعمال حکومت و اجرای کامل اختیار مصرح در بند (الف) ماده (۱۱) قانون تشکیل آن سازمان - این سازمان باید موضوع ارائه مشاوره به مردم (آن‌چنان‌که در نظام نظارت کشور ژاپن متداول است)، نظارت بر حوزه‌های عمومی، به‌ویژه حوزه‌هایی که کمتر حساس و غیر استراتژیک هستند را به بازیگران اجتماعی واگذارد و کارکرد این سازمان، بیشتر به نظارت فنی و تخصصی (با فراوانی بالا) و موارد خاص حقوقی و ارزیابی سیاست دولت‌ها در تولید و ارائه خدمات عمومی معطوف گردد و به جایگاه بازوی رشد و توسعه دولت و نظام اداری ارتقاء یابد؛ تا هرنوع محرومیت در زمینه تغذیه، مسکن، کار، بهداشت و تعمیم بیمه به نحو مناسب برطرف و زمینه تحقق حکمرانی مطلوب فراهم و بالاخره مقبولیت نظارت آن سازمان، وسعت و تضمین شود.

۱ - برای آگاهی بیشتر به مقاله «واکاوی دستگاه‌های نظارتی در حقوق اداری ایران از منظر فلسفه انقلاب کیفیت» در سایت فصلنامه علمی پژوهش‌های نوین حقوق اداری مراجعه شود.

منابع

الف. کتاب‌ها

۱. استونر، جیمز و فریمن، ادوارد (۱۳۷۵). مدیریت، ترجمه سید محمد اعرابی و علی پارسائیان، تهران: موسسه مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی، چاپ اول، جلد سوم.
۲. آقامحمدآقایی، احسان (۱۳۹۸). نقش دولت در فرایند مشارکت‌پذیری مردم، تهران: مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های حقوقی شهر دانش.
۳. اکبری سماکوش، علیرضا و ابراهیم سمیعی‌پورگیری (۱۳۹۸). اصول کنترل و نظارت در سازمان‌ها، تهران: فرانما.
۴. بارت، اریک (۱۳۸۶). مقدمه‌ای بر حقوق انسانی، کدخدایی، تهران: میزان.
۵. بونولی، جولیانو (۱۳۸۰). دولت رفاه در اروپا، ترجمه: هرمز همایون‌پور، تهران: موسسه عالی پژوهش تأمین اجتماعی.
۶. پیر، یان و پیترز، گای (۱۳۹۳). حکمرانی، سیاست و دولت، ترجمه حسین قلجی، چاپ اول، تهران: رهیافت خط اول.
۷. جونز، نیل راسل (۱۳۸۶). مدیریت تحول، ترجمه دکتر علی دنیادیده، تهران: اندیشه آریا.
۸. حریری اکبری، محمد (۱۳۸۷). مدیریت توسعه، تهران: نشر نی.
۹. دیهیم، علی‌رضا و همکاران (بی تا). بررسی نقش سازمان‌های غیردولتی در زمینه مبارزه با فساد و ارائه مدل بومی در کشور، جلد اول، تهران: نشر زمان نو.
۱۰. رابینز، استیفن پی و دیوید ای. دی سنزو (۱۳۹۲). مبانی مدیریت، ترجمه دکتر اعرابی و همکاران، چاپ دوازدهم، تهران: دفتر پژوهش‌های فرهنگی.
۱۱. رحیق اغصان، علی (۱۳۸۴). دانشنامه در علم سیاست، تهران: فرهنگ صبا.
۱۲. روکس بروف، ایان (۱۳۶۰). نظریه‌های توسعه نیافتگی، ترجمه علی هاشمی گیلانی، تهران: نشر سفیر.
۱۳. سنگه، پینتر (۱۳۷۷). پنجمین فرمان، حافظ کمال هدایت، تهران: موسسه مدیریت صنعتی.
۱۴. سودرستن، بو (۱۳۸۴). جهانی شدن و دولت رفاه، هرمز همایون‌پور، تهران: موسسه عالی پژوهش تأمین اجتماعی.
۱۵. شوالیه، ژاک (۱۳۹۶). دولت پسامدرن، ترجمه سیدمجتبی واعظی، چاپ اول، تهران: مجد.
۱۶. کاپولان، رابرت اس. و نورتون، دیویدی (۱۳۸۳). سازمان استراتژی محور، ترجمه پرویز بختیاری، چاپ اول، تهران: انتشارات سازمان مدیریت صنعتی.
۱۷. لاگلین، مارتین (۱۳۹۷). مبانی حقوق عمومی، ترجمه محمد راسخ، چاپ ششم، تهران: پردیس دانش.
۱۸. ملک افضلی اردکانی، محسن (۱۳۸۲). نظارت و نهادهای نظارتی، چاپ اول، تهران: نشر سپهر.

۱۹. میرسپاسی، ناصر و اعتباریان، اکبر (۱۳۸۷). اصلاح و تحول در نظام اداری ایران براساس الگوی توازن قدرت، چاپ اول، تهران: انتشارات ترمه.

ب. مقالات

۲۰. راعی، مسعود (۱۳۹۱). «رویکرد تطبیقی نظارت بر حکومت در اسلام بر لیبرال دمکراسی»، فصلنامه تحقیقات سیاسی و بین‌المللی دانشگاه آزاد اسلامی واحد شهرضا.
۲۱. زارعی، محمد حسین (۱۳۷۶). «تحلیلی از پیوند حقوق اداری و مدیریت دولتی بر پایه حاکمیت قانون»، فصلنامه فرایند مدیریت و توسعه، شماره ۳۸.
۲۲. زارعیان جهرمی و دیگران (۱۴۰۱). «واکاوی دستگاه‌های نظارتی در حقوق اداری ایران از منظر فلسفه انقلاب کیفیت»، فصلنامه علمی پژوهش‌های نوین حقوق اداری.
۲۳. شریفی، اصغر (۱۳۸۳). «آسیب‌شناسی ساختارهای نظارتی در ایران و ارائه چارچوبی برای نظارت کارآمد»، مجموعه مقالات سومین همایش نظارت کارآمد، سازمان بازرسی کل کشور.
۲۴. طالقانی، غلامرضا (۱۳۸۵). «مطالعه تطبیقی نظارت در جمهوری اسلامی ایران با چندین کشور در جهان»، سازمان بازرسی کل کشور و دانشکده مدیریت دانشگاه تهران، شماره سوم.
۲۵. فروزنده، لطف‌الله و همکاران (۱۳۹۱). «نقش مهندسی مجدد فرایندهای سازمانی در تحقق اهداف برنامه‌ریزی استراتژیک»، مجله مطالعات مدیریت راهبردی، شماره ۱۱.
۲۶. منوریان، عباس و دیگران (۱۳۸۹). «بررسی رابطه بین پاسخگویی عمومی، مشارکت عمومی و اعتماد عمومی در سازمان‌های دولتی»، نشریه مدرس علوم انسانی، پژوهش‌های مدیریت در ایران، دوره ۱۴، شماره ۳.
۲۷. واعظی، سیدمجتبی؛ کریمی، محمود (۱۴۰۱). «جستاری بر نظریه مدیریت دولتی نوین و جایگاه آن در حقوق اداری»، فصلنامه دانش حقوق عمومی، شماره ۳۸.
۲۸. موسوی، سیدفضل‌الله (۱۳۹۳). «گزارش پژوهشی تعدد دستگاه‌های نظارتی (تهدید یا فرصت)»، مرکز مطالعات و پژوهش‌های سلامت اداری و مبارزه با فساد، سال هفتم، شماره ۶.
۲۹. همتی، مجتبی؛ کریمیان، محمد وزین و نثاری، مرتضی (۱۳۹۵). «شیوه‌های مشارکت مردمی در نظارت و بازرسی از سازمان‌های دولتی در ایران و ژاپن»، نشریه نظارت و بازرسی مرکز تحقیقات فراجا، شماره ۳۸.